

DR. CZIRJÁK ÁRPÁD

„ELKERÜLHETETLEN,
HOGY BOTRÁNYOK NE FORDULJANAK ELŐ”
(Mt 18,7)

Jézus tudta, mi lakozik az emberben – jegyzi meg János evangélista, az ég üzenetét közvetítette, de számolt a földi valósággal. A magvetőről szóló példabeszéd végén levonja a tanulságot: a szántóföldön egymás mellett nő a búza és a konkoly, és a konkoly gyakran elfojtja a tiszta búzát. A Miatyánk fohásza is erre utal: „ne vigy minket kísértésbe, de szabadíts meg a gonosztól!”

A botrányok forrására céloz Pál apostol is a római levélben, ahol az ősbűn által megsérült emberi természetről értekezik: „A belső ember szerint az Isten törvényében lelem örömet, de tagjaimban más törvényt észlelek, s ez küzd értelmem törvénye ellen, és a tagjaimban lévő bűn törvényének rabjává tesz. Ki vált meg e halálra szánt testtől?” (Róm 7,22–24)

Nincs „vegytiszta” ember, minden jó emberben van egy csipetnyi rosszaság és minden elvetemült gonosztevőben fellelhető egy kis jóság. Krisztus azért jött, hogy kegyelmével a küzdő embert megsegítse, hogy mindaz, aki elfogadja az üdvösséget, vízből és Szentlélekből újjászülessék.

A jó és a rossz harca nemcsak saját életünkben, hanem az egyházak történetében is nyomon követhető. A hagyomány az egyházat a holdhoz hasonlítja. Fényét az egyház – miként a Hold a Naptól – Krisztustól kapja. A Naptól kapott fény visszavert, halvány világosság. Amíg a Nap mindig változatlan intenzitással ontja sugarait, addig a Hold fénye állandóan változik, néha növekszik, máskor fogy. Az egyház Krisztus melletti tanúsága emberi viszontagságoknak van alávetve. Bizonyos korok holdfogyatkozásra emlékeztetnek, ilyenkor a só ízét veszíti, a kovász nem járja át a tésztát, a hegyre épült város sötét felhőbe burkolódik. A nagyon is emberi érdekek kerekednek felül. A késői középkor, a reneszánsz kor egyházát is ez az állapot jellemezte. Sok egyházi vezető lecsúszott hivatása magaslatáról, az evangélium fénye helyett a kultúra és hatalom csillogása kápráztatta el őket. A művészetek felvirágoztatásán fáradoztak, a magán- és egyházi életében oly szükséges reformokat azonban elhanyagolták. És a botránykő – amint azt a kifejezés is sejteti – olyan, mint az úton lévő kisebb-nagyobb kövek, amelyekbe a cél felé törekvők olykor belebotlanak. Az egyházban a vezetőknek sokkal nagyobb a felelősségük, mint a vezetetteknek. Ha vak vezet világtalant, mindkettő gödörbe esik. Jézus hétszeres jajt kiált a választott nép vezetőire, az írástudókra és farizeusokra: „Jaj nektek, mert bezárjátok a mennyek országát az emberek előtt, ti magatok nem mentek be és azokat sem engeditek be, akik be akarnak menni.”

A reformátorok sem voltak szentek. Hogy mennyire nem, azt éppen Luther esete igazolja, akit a bűntől való szabadulás vágya készítetett arra, hogy a megigazolásról szóló teológiai tanítást kidolgozza. A reformátorok kezdetben nem új egyházat akartak alapítani, hanem a „régit” egyházat szerették volna megújítani. De mert erre nem volt lehetőségük, elszakadtak Rómától. Az ősegyház vértanú püspökétől, Cipriántól származik a mondás: „Az egyház minden időben reformra szorul.” Minden egyház alapkövetelménye a megújulás, a pályakiigazítás, az evangéliumhoz való folytonos megtérés. Eleink a hitviták hevében gyakran megfélemlítettek a jézusi figyelmeztetésről: az dobja (a másokra) az első követ, aki bűn nélkül való! A kinyilatkoztatásból eredő hitigazság fontos ugyan, de még fontosabb a szeretet. A halálba menő Jézus mondta tanítványainak: „Amint én szerettelek benneteket, úgy szeressétek ti is egymást!”

Úgy szeretni, ahogy Jézus szeretett – valószínűleg ez a legnehezebb a kereszténységben. Ha beteljesítettük volna Jézus végrendeletét, sok minden másképp alakult volna az elmúlt századok folyamán. Ma nem kellene az újraevangélizál(ód)ás göröngyös útját járnunk.

Kontinensünk nevét Európé főniciai királylányról kapta, akibe a mitológia szerint Zeusz főisten beleszeretett, majd anyává tett. De Európa nem maradt pogány; az egyház a pogány népeket megkeresztelte. És most, kétezer évnyi keresztény múlt után, úgy tűnik, mintha az új Európa megteremtői mégis a modern pogánysághoz akarnának tartozni – mintha zavarná őket a keresztény múlt, a krisztusi örökség.

Ma visszatekintünk a régmúlt időkre, és az erdélyi reformáció határmezsgyéjén Heltai Gáspár alakját szemléljük. Az illetékesek megemlékeztek kultúrtörténetünk kiemelkedő alakjáról, személyében és művében méltatták a tudóst, a nyomdászt, a nyelvemvelőt. Méltó és igazságos, hogy a templomban Heltai Gáspárról, a teológusról is megemlékezzünk. A nagynevű reformátor sok mindenbe beletanult, de szakterülete mégiscsak a teológia művelése és a lelkipásztori szolgálat volt. Luther Márton lelkes tanítványaként erre készült.

Heltai színes egyéniség, valamennyi erdélyi vallásfelekezet öltönyét magára vette. Katolikusként kezdte, lutheránusként és kálvinistaként folytatta, majd unitáriusként fejezte be küldetését. A vallásváltoztatásban nyilván nem követhetjük. Ragaszkodnunk kell ahhoz a szent hithez, amelyben megkeresztelték, Heltait mégis valamennyien a magunkénak tekintjük, hisz mindenik vallásfelekezet a magáénak mondhatja. Ő arra emlékeztet bennünket, hogy az Erdélyben élő történelmi magyar egyházak lelkipásztorainak és híveinek egymásra kell figyelniük, tisztelniük kell egymás értékeit, hisz együvé tartoznak, ugyanazon múltnak, kultúrának, nyelvnek a letéteményesei. A tiszteletesek és tisztelendők nem ellenfelek, hanem szolgatársak, a keresztyének és keresztények Isten zarándok népe. A katolikus templomok tornyán látható kereszt és a protestáns templomokon látható csillag – kiegészítik egymást. A zsidók a pusztai vándorlás idején a rézkígyóra néztek, és megmenekültek a kígyók marásától. Mi is, szülőföldünkön maradt,

veszélyben forgó magyar keresztények, ha a templomtornyok keresztjére és csillagára tekintünk, megmenekülünk. A hit erőt és bátorságot nyújt ahhoz, hogy eleinkhez hasonlóan megküzdjünk a jövőért.

Az egyházak pásztorai, igehirdetői Heltai Gáspártól megtanulhatják, hogy az anyanyelv tisztaságáért küzdeni kell. Ha joggal elvárható, hogy a hívő ember tisztán, ünneplő ruhában jelenjék meg Isten templomában, még inkább kötelező, hogy az igehirdető eldobja a nyelv elkoptatott, hétköznapi rongyait és ünnepi ruhába öltöztesse, az anyanyelv szépségében mutassa be Isten újjáteremtő, megtartó igéjét.

TONK ISTVÁN

HELTAI GÁSPÁR, A NYOMDÁSZ

*Az igaznak emlékezete áldott;
a hamisnak neve pedig megrothad.
Péld 10,7*

Hogyan emlékezik ma református egyházunk a 16. század eme szellemóriá-sára?

Nagyjából ugyanúgy, amint bármelyik erdélyi magyar történelmi egyház, hiszen Heltai Gáspár életműve – akárcsak a Misztótfalusi Kis Miklósé vagy a Szenczi Kertész Ábrahámé, vagy a Dávid Ferencé, és folytathatnánk a sort – ma már közös kincsünk. Életük, hitükben élő munkálkodásuk, szellemi hagyatékuk nyomán mindannyian gazdagabbak lettünk, és mindaz, amit az Úr Isten általuk nekünk adott, elmúlhatatlanul kisugárzik erdélyi magyar hitünkre és kultúránkra.

Heltai Gáspár múltunk egyik legforrongóbb s legmozgalmasabb korszakában, a 16. században élt. Tevékeny részese volt a század nagy szellemi mozgalmának, a reformációnak, vezérének és barátjának tekintette Dávid Ferencet, és híven követte őt a reformáció legradikálisabb szárnyáig, az antitrinitarizmusig. Korának tipikus egyénisége volt: egy személyben lelkész, író és könyvnyomtató.

Engedtessék meg, hogy – az érintettség jogán – ez utóbbi tevékenységét méltassam néhány mondatban. Közelebbről a nyomdatörténetben kolozsvári Hoffgreff – Heltai néven ismert nyomdáról szeretnék beszélni.

Az 1540-es évek végén az ország keleti részének magyarsága körében terjedő reformáció már szükségessé tette a folyamatos magyar könyvnyomtatás hazai megszervezését. Aligha véletlen körülmények összejátszása folytán lett a magyar nyelvű könyvkiadás első központja éppen Kolozsvár, a legtöbb privilégiummal körülbástyázott erdélyi város. Fejlett és sokágú kézműipara következtében gazdasági hanyatlása is lassúbb volt, mint a többi városé, és a belső piac szempontjából fontos szerepet töltött be. A 16. század második felében Kolozsvár Erdély legnépesebb városa, és ami a könyvkiadásban a legkevésbé sem közömbös, polgárságának többsége mindinkább magyar, noha a kolozsvári könyvnyomtatás kezdeményezői maguk még szászok voltak.

A kolozsvári nyomdát voltaképpen nem Heltai Gáspár, hanem Hoffgreff György alapította.

Hoffgreff, aki egyetemet végzett ugyan, de teológiai képesítést nem szerzett, Kolozsvárott független polgári vállalkozóként alapította meg és vezette műhelyét. Valószínűleg 1549 második felében tért haza, mert a kolozsvári officína be-